

Figur 1. Med det nya spriseglet hissat bär det i väg norrut mot Korsnäs och Bergö skärgårdar. Foton: Hans R. Hästbacka

Under segel på väg norrut

HANS R. HÄSTBACKA

Första veckan i juli är min helgade båtluffarvecka i skärgården. Veckan går i labbarnas tecken, ibland när vädret är vrångt enbart i Närpes. I hemvan skärgård med utgångspunkt från skäristugan på Ledören i Norrnäs. Om vädret tillåter bär det i väg norrut till Korsnäs och Bergö skärgårdar som jag besökt många gånger under labbveckan de senaste 40 åren. Men det ostadiga sommarväder som klimatförändringen förorsakat har gjort båtluffandet till ett vågspel. Ena dagen soligt och lugnt, följande dag regnigt och blåsigt värre.

Segel, åror och en liten aktersnurra på fem hästar har fört den fyra meter långa träbåten, byggd i Nämptäs av Evald Sjökvist 1980 om jag minns rätt, till alla labbskär som jag velat besöka – om nu inte sjögången kring utskären varit för svår. Att segla med spriseglet spånt av sommarvinden och rorkulten sakta vibrerande i handen har alltid varit det största nöjet under båtluffandet. Då lever den svartjärade båten och skepparen till hundra procent. Då är kontakten med havet omedelbar och örat fångar alla fågelljud och vattenporlandet utan att störas av aktersnurrans knatrande oljud.

Det gamla spriseglet, sytt av en segelmakare i Brändö i Vasa samtidigt som båten byggdes i Nämptäs, blev utnött för några år sedan. Flitigt nyttjande tillsammans med fukt, mögel och besökande skogssorkar i strandboden gjorde seglet otjänligt, trots återkommande syende av lappar över de värsta hålen. Det kändes trist att inte längre kunna segla, men vårvintern 2024 tog jag hem det gamla spriseglet för att förnya det. Liket, repet som kantar seglet, och rottingringarna som löper runt masten och håller seglet uppspånt var i gott skick, likaså den dubbelvikta kanten av seglet fastsytt i liket.

Vi bredde ut seglet på vardagsrumsgolvet, där marssolen lyste frikostigt in genom de södervända fönstren, och skar loss den lappade och fläckiga segelduken. Vi lämnade kvar den dubbelvikta bården att sy fast den nya segelduken i. Varken min hustru Helinä eller jag har sytt något segel tidigare, men jag hade ett visst hum om hur ett segel skulle måttas till för att fånga vinden rätt och Helinä är skicklig vid symaskinen. Tre dagar senare var seglet klart, indelat i åtta rutor av påsydda kantband för att göra seglet starkare.

Den andra juli lastar jag båten med vägkost för fem dagar, tält och sovsäck, aktersnurran och miljövänlig bensin, regnkläder och flytväst, kamera, kikare och ringmärkningsväskan med tanke på alla väntande labbungar. I soligt väder med måttlig sydlig vind hissar jag seglet och styr snart norrut genom stugsundet.

Morgonens väderleksrapport har utlovat tilltagande sydvästlig vind på eftermiddagen, med hård västlig vind på kvällssidan. Men den vinden får jag ta som den kommer. Sticker jag inte i väg nu så blir det ingen långfärd den här sommaren.

Vilken härlig känsla att än en gång vara under segel med kurs norrut och med vattnet porlande mot båtens bordläggning. Jag lyssnar till fiskmåsarnas ljusa rop och silvertärnornas isklirrande läten. På Rangsbyfjärden har vinden redan arbetat upp en måttlig sjögång, men inomskärs i Tjöby skärgård är det lugnt. Innanför Ådbådan möter Ådbådabron, där det är dags att ta ner mast och segel för fri passage under bron. Båten får driva under bron och genom den grävda kanalen. Inströmmen är redan snabb och bekräftar bara morgonens väderleksrapport. Vattnet stiger och hårdare vind är på kommande.

Upp med mast och segel efter bron och ut bland alla stenar och skär med god fart. Den måttliga sjögången avslöjar de högt liggande undervattensstenarna, för där bryter vågorna över, och gör seglingen säker. Där det inte bryter går båten fri, grundgående som den är. Likadant är det väster om Blaxögrundet med stenar utslängda i havet utan någon som helst ordning. Men jag klarar båten undan alla stenar och får småningom en behaglig segling i tät vind och utan sjögång i lä för Södra Björkö eler Harvungöjen i Harrström.

Jag unnar mig en kort matpaus vid Harvungöjens nordostligaste udde, lyssnar till rödbenornas upprörda läten från strandängen intill och ser silvertärnor dyka efter spigg på grunt och klart vatten med sandbotten vågformad av tidigare sjögång. Koll av segel, roder, flytväst och att packningen är jämnt stuvad i båten. Sedan ut på öppet hav mellan Harvungöjen och Halsön i Korsnäs, en sträcka på tio kilometer med måttlig sjögång de första tre kilometrarna och sedan grov sjögång på grund av den västliga vinden.

Under tidigare segelfärder i hård vind och brytande sjögång har jag prisat den skickliga båtbyggaren Evald Sjökvist. Nu har jag orsak att göra det igen. Båten är stabil och rider säkert på vågorna. Det behövs två fullväxta karlar stående bredvid varandra på relingen för att båten ska ta in vatten.

De brytande vågorna fräser in under akterns sneda bordläggning utan att slå in över den lilla akterspegeln. Akterspegeln ovanom vattenlinjen är typisk för de

mindre fiskebåtarna i Nämptäs och gör båten lätt att ro och svänga på en femöring när sikbragder läggs ut och tas upp.

Nu finns det inte tid för annat än att styra rätt i den grova sjögången och att skota seglet korrekt i de ryckiga vindbyarna. Emellanåt har jag sällskap av några fiskmåsar och gråtrutar, som suveränt och utan att darra på vingarna seglar över vågtopparna på uppvindarna, gör en lov runt båten för att sedan försvinna utom synhåll. Så är jag ensam på havet igen med god fart mot Halsön.

Efter den hårda seglingen på öppet hav är det befriande att i medvind få surfa in i farleden mellan Halsön och Korsnäs fastland. Ju längre in i farleden jag kommer desto mera lägger sig sjögången. Till slut seglar jag i tät och stadig medvind utan någon nämnvärd sjögång. Vid Halsöns östligaste udde ligger vattnet spegelblankt, men styrfarten räcker till för att båten sakta skall glida in i strandvassens gröna och välkomnande famn.

Medan jag kokar hett och starkt te på primusköket i båten har jag sällskap av trollsländor och fjädermyggor. En ensam bofink sjunger så det smattrar av drillar i strandskogen. Åtta timmars omväxlande segling är förbi. Det nya seglet är invigt och har hållit måttet.

I ett svagt ögonblick funderar jag på att slå upp tältet i strandskogen bland myggor och fästingar, men jag kommer på bättre tankar, tar ner mast och segel, lossar rodret och häktar på aktersnurren i stället. Några kilometer västerut finns Molpehällornas naturstation, där jag brukar sova i båten i det stora båthuset till ljudet av muntert ladusvalskvitter, eller så tälta på gårdstunet med sädesärlan som närmaste granne. För att komma till naturstationen är jag tvungen att köra mot krabb och ilsken sjö, nu när västlig vind råder och Halsöns norra strand inte ger lä.

Fram kommer jag, genomblåst och våt av vågtoppar som yrt in över båten. Naturstationen är uthyrd till en lokal företagare som bjuder sina gäster på skärgårdsupplevelser. Ägaren är ensam på plats efter att dagens gäster transporterats i land med företagets öppna ribbenbåt framdriven av hundra hästkrafter. En upplevelse på sitt sätt i rådande vind och sjögång.

Jag unnar mig lyxen att beställa två rejäla ostsmörgåsar med nybryggt kaffe i caféet, och jag hyr ett av gästtälten för att få sova ut på bekväm madrass, i varm sov-säck och på dyna med struket och rent dynvar. Medan vinden dör ut mot natten till, sjunger en törnsångare sin knaggliga visa i det närmaste havtornsbuskaget. Inne i strandskogen sjunger en trädgårdssångare mångordigt och utan avbrott. Ibland låter

Figur 2. Labbarnas skär vid Gråsjälsgrynnorna där resans enda labbunge blir ringmärkt.

det som om han skulle snubbla på sin egen sång. I en vassrugge mot hamnen till sjunger en sävsångare ivrigt drillande och skärrande med inslag av höga visslingar. En skön trio i julinatten.

På morgonsidan vaknar jag till havsörnarnas gälla duettrop från den skyhöga linjetavlan ett par stenkast bort. Havsörnsparret har landat på linjetavlan och ropar både länge och väl utan en tanke på en trött sjöfarears nattsömn. En stund senare är det dags för fiskmåsarna att ilsket klagande hänga på arbetande vingar över stranden nära intill, där en mink eller mårddhund är ute på jakt efter måsungar. Mink och mårddhund är ett gissel för skärgårdsfåglarna och också den största orsaken till att det finns allt färre fåglar i skärgården. Endast en ständig fångst med direktdödande fällor och en återkommande jakt med hund och hagelgevär kan råda bot på detta elände som människan förorsakat.

När morgonsolen lyser över skärgården och sänder sin värme in i tältet stiger jag upp och kan någorlunda utsövd avnjuta en enkel frukost på gårdstunet. Vinden har mojnät och hussvalorna pilar fram bland byggnaderna under insektsjakt. Sädes-

Figur 3. Två fiskmåsungar betraktar förundrat båten som glider förbi.

ärlorna matar sina ungar i boet som de byggt inne i en ventil på en uthuslänga. En stenskvätta jagar spindlar och andra småkryp på det kortsnaggade tunet. På norrsidan av uthuslängan matar både koltrast och björktrast halv vuxna ungar i sina bon som de byggt på enkom uppsatta brädhylor. Sommarnaturen vid naturstationen är full av liv och rörelse.

Segel kan jag inte hissa i den soliga och varma morgonen för min vidare båtford norrut. Jag får lov att fortsätta med aktersnurren om jag ska komma till Södra Geren nordost på Gaddarna i Bergö utskärgård. Men i den svaga nordvästliga vinden är det trots allt ganska skönt att surra vidare på halvmaskin och spana in alla knölsvanar och sångsvanar som samlats i Molpe utskärgård inför den kommande ruggningen. En hel del ruggande knipor och storskrakar finns också i den här steniga och skyddade skärgården med ett minimum av båttrafik.

Vid Gråsjälsgrynnorna ringmärker jag en labbunge på ett lågt moränskar som alltid har hyst häckande labbar. Det blir den enda ringmärkta labbungen under båt-

Figur 4. Fiskeläget på Södra Geren i Bergö utskärgård. Foto från juli 2009.

luffandet norrut. Det nyckfulla vädret de följande dagarna sätter stopp för mina storstilade planer att besöka labbskären i havsbandet, medan havet ligger som en blå si-denduk under gassande solsken.

När jag styr in på Husfladan på Södra Geren sitter Jonatan Nylund och rensar morgonens rika abborrfångst i hamnen. Han har glatt sällskap av sina båda pojkar som är på sommarledigt. Medan Jonatan rensar abborrarna har vi gott om tid att prata om fisket och fågellivet i denna förunderliga och vilda skärgård av vresiga flyttblock och enbevuxna skärgårdsland med kransar av alskog längs stränderna.

På Tärngrynnan ost på Husfladan står måsar och trutar uppradade på mörka flyttblock och väntar på sin del av fångsten. Jonatan och hans familj har gett det anrika fiskeläget ett nytt liv, efter att hans mormors bröder dött bort efter ett långt liv som yrkesfiskare på Södra Geren – eller Stenriket som jag självsvåldigt brukar benämna denna skärgård.

Silvertärnorna och tobisgrisslorna, som tidigare var karaktärsfåglar på Husfladan, är borta. Det var minkar som under ett par somrar tog livet av de lokala tärnorna

Figur 5, ovan. Lillgrynnan med sitt kulturhistoriskt värdefulla men förfallna fiskarhus.

Figur 6, t.h. Stenskvättehonan på sin upphöjda utkiksplats.

och grisslorna, innan Jonatan blandade sig i deras stråtrövarliv och sköt bort dem. Nu håller uttrarna som återkommit till Stenriket minkarna borta med doftmarkeringar och i regelrätta konfrontationer. Men än så länge har inte silvertärnorna och tobisgrisslorna återkommit. Som läget är i skärgården i dag finns det inte något överskott av moderfåglar som kunde befäгла Stenriket på nytt.

Jonatan som naturligtvis lyssnat till dagens väderleksrapport lovar sämre väder

Figur 7. Delar av Södra Gerens västra sida med flyttblocken som dominerande inslag.

Figur 8. Tobisgrisslan har varit en karaktärsfågel både i Södra och Norra Gerens skärgård. Efter minkarnas härjningar på 2010-talet finns bara en dryg handfull kvar.

Figur 9. Besksötans starkt lilafärgade blommor, med fem gula ståndarknappar samlade i centrum av blomman, lyser exotiskt färggranna mot lavgrå stenar.

tre dagar framåt med ökande sydvästlig vind och regnskurar. Jag måste skrota mina planer på att båtluffa de närmaste dagarna i Rönnskärs fina skärgård och glömma alla labbar som häckar där. Men jag utnyttjar eftermiddagen till att ströva omkring i detta vidunderliga skärgårdslandskap med båten. Alltid finns det små öppningar mellan flyttblocken, där man kan snirkla sig fram i sakta mak och spana in fågellivet. Svärtpar simmar undan i skydd av kantställda stenar, småskrakar ligger parvis eller samlade i mindre grupper på öppna vattenytor medan fiskmåsar flyger över med vaksam blick. Men ejdrarna är borta och bara enstaka viggas återstår av de tidigare så många.

Jag gör en avstickare upp till Lillgrynnan i norr för att se om fågellivet är lika utarmat där som i Stenriket. Och nog är det så. Labbparet är borta, merparten av tärnorna och måsarna likaså och inte en enda tobisgrissla visar sig. Det gamla och kulturhistoriskt värdefulla fiskarhuset har förfallit i brist på användning och underhåll. Ett stenskvättepar har tagit huset i besittning. Honan sitter nervöst smackande på den väderbitna skorstenen under mitt korta besök på skäret. Hon har ju snart flygga ungar att vaka över, precis som rödbenorna mitt uppe på skäret.

Jag återvänder till Stenriket och snirklar mig fram längs västra sidan, där rikligt med tobisgrisslor satte sin prägel på det steniga landskapet tidigare. I stället för 30 eller 40 sotsvarta grisslor stående på flyttblocken ser jag nu sammanlagt bara tre grisslor. Också här har minkarna härjat förödande effektivt bland tobisgrisslorna.

På två höga och gräsbevuxna holmar har labbarna sina tillhåll. Chokladbruna och lättvingade cirklar labbarna över sina häckningsskär under kattlikt jamande läten. Det ena paret har fått sina ägg plundrade av kråkor. Endast skalrester finns kvar i boet. Det andra paret har två ägg i sin grunda bogrop som de svarvat till i gräset. En omlagd kull med andra ord. Jag håller tummarna för att labbparet får behålla sina ägg och kan föda upp två livskraftiga ungar under högsommaren.

Sterilt är Stenriket inte, trots att flyttblocken dominerar stort. Överallt där växtligheten funnit något rotfäste står gräsväxten tät med inslag av grönbarriga enar sammanvävda i svårforcerade mattor. Enstaka stormfasta rönnar står i full grönska mitt i frostsprängda stenhögar, översållade av klasar med omogna bär. Här och var lyser det till i svagt rosenrött från blommande duntrav, i blekt gräddgult från högvuxet älggräs och i blått från kråkvicker.

Nere vid stranden – där man över huvud taget kan tala om någon strand, för på många ställen står stenblock som förstenade troll direkt ur havet – växer taggiga och

gråsilvergröna havstornbuskar. Bland några mindre strandstenar har besksötan, en giftig potatisväxt, rotat sig. De starkt lilafärgade blommorna, med fem gula ståndarknappar samlade i centrum av blomman, lyser exotiskt färggranna mot lavgrå stenar.

Kvällen kommer med en stillsamt utdöende nordanvind, med hussvalor och ladsvalor jagande fjädermyggor bland fiskelägets rödmyllade hus och med proppmätta måsar och trutar samlade i små grupper på Husfladans ensamstående flyttblock. Jag följer måsarnas exempel och äter mig mätt på fisk, i mitt fall nyrökt sik som Jonatan rökt medan jag snirklat på bland flyttblocken. Det blir tidig avfärd i morgon, för det nya blåsvädet söderifrån med mulet och regnskurar ger frisk motvind under återfärden. Men vill man båtlufta får man snällt acceptera vädet som det kommer och anpassa sin färd efter det.

Det blir några timmar i stampigt och småregnigt före med sydostlig kurs, innan jag kan styra in i lä för Bredskäret och pusta ut efter det enformiga körandet. Men innerskärgården välkomnar med uppsprickande molntäcke och värmande solsken. Jag kör in i en liten vik, slår av motorn och öppnar en burk med goda köttbullar. Primusköket kommer fram och snart har jag rykande hett kaffe att skölja ner köttbullarna med. Och visst, kontrasterna under båtluftandet skänker en fin krydda åt båtferderna.

Tänk att få sitta i en solig och vindskyddad vik, efter tre timmars körning i motvind och regnskurar, och njuta av en enkel måltid, gott kaffe och samtidigt se anskrämliga trollsländelarver krypa upp på gröna vasstrån och förvandlas till fulländade trollsländor med solglittrande vingar.